

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

A Holnap társaság „botrányos” kültagja

ROZSNYAY KÁLMÁN NAGYVÁRADON

Ilia Mihálynak

1

Az 1950-es években egy „ócskapiac hínárjából” nem mindennapi könyv került elő: kemény, szürkésbarna fedélben egybekötve *A Holnap* mindkét antológiája.¹ Mára mindkettő önmagában is ritkaság, árverések megbecsült darabja, az említett példány értékét azonban az is növeli, hogy az 1908-ban megjelent *A Holnap* száz számozott „amatőr példánya” közül ez a 77. számú, amelyet ráadásul az antológia szerzői – Balázs Béla kivételével – mind kézjegyükkel látták el. A dedikációk pedig ismert személyhez szólnak: a kolligátum eredetileg Rozsnyay Kálmáné volt. (Hasonló darabról is van tudomásunk: *A Holnap új versei* egyik példányát a szerb költő-műfordító, Theodor Manojlovićnak ajánlották mind a holnaposok.²) A kötet ma a Petőfi Irodalmi Múzeumban található, az Ady Endre-gyűjtemény részeként.³

A *Holnap* első kötetét Rozsnyay – visszaemlékezése szerint – Adytól kapta ajándékba, egy 1908. november végi, budapesti beszélgetés során, amelyen leginkább Ady nevezetes *Duk-duk* cikkéről esett szó. Rozsnyay így írja le az esetet: „Nagy idők múltán, [Ady] egyszer betegen feküdt Meteor-beli szállásán, és egy egész napot fent töltöttem nála. [...] Akkor maga Ady pendítette meg a dolgot. Sokat beszélt. Hol humorral, hol undorral, de teljes magyarázatot adva.”⁴ Ekkor kapta „tőle aznap prezentbe” a kötetet, amelynek „vallomásos” dedikációja (I:11.) Ady álláspontjának részleges megváltozására utal: „Rozsnyaynak, a *Duk / Duk* ügy részleteit / beszélgetve, teljes, de e- / gyelőre diszkrét megbá- / nással, egyébként / pedig szeretettel – Ady Endre / [...]”.

Dutka Ákos ajánlása (I:106.) A *Holnappal* szembeni támadásokat tematizálja: „Kedves Barátom, / ez a könyv / hét poéta írói arcképét / adja. Erre a hét arcképre / jutott mindenkiből, a mi / a magyar hivatalos iro- / dalomból telt, gúnyból, / epéből, babérból. Sok / mindent megtagadtak / tőlünk, de megmaradt / a fiatalságunk. Te tudod, / hogy ez minden. / 908. XII/12. Dutka Ákos”.

¹ Bárdos László: *A hét rendbontó kései vallomása*. Ország-Világ, 1959. máj. 27. 9.

² Péter László: *A szerb „Holnapos” költő. A váradai költők ajánlása Manojlović Teodornak*. In: Uő.: *Kívül a körtöltésen*. Szeged, 2001. 86–88.

³ Jelzete: A.144.

⁴ Rozsnyay Kálmán: *Ady Endre. (Naplómból)*. In: Uő.: *Öreg diák élő emlékei...* Bp., 1943. 15–28.

Emőd Tamás két lapnyi (!) beírásának (I:135–136.) második része (is) szintén a fiatal-ságot megértő barátnak szól: „[...] Élttem, láttam, tanultam sokat és / mindig virgácsot fonnak ellenem / ezzel a szóval – gyerek, irodalmi / csodababa! Rozsnyay Kálmán / az egyetlen barátom, aki nem / a gyerekes kort, hanem a *fiatal-* / *ságot* becsülte meg bennem. / Egyetlen lírai vallomással / nékie tartozom. / Igaz és meleg szeretettel / Emőd Tamás. / Nagyvárad, 908. XII. 12.”

Juhász Gyula *A verseim után* című költeményéből idézett négy sort (I:153): „*Rozsnyay Kálmánnak, / Az új dalosok közt / Régi Arany fia / Vívódó világban / Görög harmónia. / Juhász Gyula / Nagyvárad, 1908 dec. 12.*” (Érdeemes megjegyezni, hogy Juhász ennek az önjellemzésnek első két sorát már 1907-ben idézte egy – az első kötetébe írt – dedikációjában, valamint „nem lehetetlen, hogy Kosztolányinak adott példányába is ezt írta, mert föltűnő, hogy Kosztolányi ismertetését [...] szintén ennek a versszaknak idézésével zárja, holott a vers nincs benne a kötetben” – mint ahogy azt a Juhász Gyula *Összes Művei* kritikai kiadás jegyzete közli.⁵)

A kötetet az azt ajándékba adó Ady dedikálta először, Dutka, Emőd és Juhász ajánlása egy napon, s nyilván egy alkalommal, egy asztalnál került frissen Rozsnyay kötetébe, Miklós Jutka és Babits sorai viszont csak évekkel később – ez Rozsnyay gyűjtésének tudatos-ságára utal –, ezért mindkettőjük ajánlása már emlékező pozícióból született. Miklós Jutka dedikációját (I:175.) akár melankolikus öniróniával is írhatta: „Valamikor a Holnapé / ma már a tegnapi / Miklós Jutka / Nagyvárad 1915. II. 22”, Babits pedig még később, immár egy *másik* országból írta sorait (I:81.): „A régi – *magyar* – Nagyváradra / való emlékezéssel / ebből a Feketeországból / 921 dec. 8. / Babits Mihály”.⁶

2

Rozsnyay Kálmán a nagyváradai társaság közelébe valószínűleg Juhász Gyula révén került, akivel már legalább 1907-től ismerték egymást. Levelezésük mellett ismeretes, hogy Juhász megküldte Rozsnyaynak ekkor megjelent első kötetét (*Juhász Gyula versei*, 1907) egy dedikált példányát. A könyvre a címzett így emlékszik vissza: „Elküldte nekem első könyvét, ezzel az ajánlással. »♥-nek: Wilde Heródese a próféta vérző fejét adta Saloméának, a poeta e könyvvel vérző szívét adja neked.« Minden dedikálásnál emblémámat, a szívét

⁵ JGYÖM 1:420. Sajtó alá rend.: Ilia Mihály és Péter László. Bp., 1963.

⁶ Bárdos László cikke fotómásolatban közli Ady, Babits, Dutka, Emőd, Juhász és Miklós Jutka dedikációt, Adyét és Emődét azonban hiányosan, Babitsét pedig retusálva (!): a Nagyvárad jelzőként közbeékelte „magyar” szót fotótechnikailag törölték, s a megmaradt részeket egymáshoz illesztették; ez pedig óvatosságra int minket: a fotómásolatoknak sem lehet mindig hinni. A kolligátum tartalmazza még *A Holnap* második kötetét szerkesztőjének, Kollányi Boldizsárnak dedikációját (II:3.), valamint a könyv belső borítólapján Pálos Endre (Eisner Manó szegedi ügyvéd, író és újságíró, Juhász baráti társaságának tagja írt ezen az álnéven) sorait, illetve a tulajdonosnak, Rozsnyay Kálmánnak megjegyzéseit (II:179.), mivel azonban maga a kötet jelenleg az Országos Széchényi Könyvtár *Holnap*-kiállításának egyik tárolójában található, s így nem kutatható, pillanatnyilag csupán Bárdos László cikkének „hiányos” illusztrációira hagyatkozhatunk, illetve, a Babits-dedikáció kiegészítésénél, a PIM katalógusára. – Köszönöm Kelevéz Ágnes információit.

rajzolta oda név helyett.⁷ (Az ajánlás Wilde-utalása, mint látni fogjuk, jelen dolgozat szempontjából sem mellékes.)

Ilia Mihály kutatásaiból azonban tudni lehet, hogy Rozsnyay nem volt A Holnap társaság rendes tagja.⁸ Tabéry Géza szavával *kültag* volt: „Néhanapján a Békés megyei Szeghalom községből a külön rejtélyes kültag is berándult a kávéházba”.⁹ Ezt megerősíti Dutka Ákos is, aki szerint Rozsnyay „bejött egyre gyakrabban Szeghalomról”,¹⁰ Ligeti Ernő szerint pedig egyenesen „hetenként jelent meg Nagyváradon”.¹¹

Rozsnyay maga – Juhász Gyula halálakor – szintén írt erről: „Tanyánk az Emke kávéház volt. Ebéd után szállingóztunk be a nagy sarokasztalhoz, ahol a hajnali órákig zajlott az élet. Egymás hegyén-hátán a törzs és uszálya: kis riporterek és irodalmi smokkok. Látom ravaszul mosolyogva Juhászt, a drága Dutka Ákost, a helyre kis önkéntest: Emőd Tamást, a bölcselkedő Kollányi Boldizsárt, a rajongó Manojlovits Theót, a forradalmár Antal Sándort és aztán még Balogh Pistát, Tibor Ernőt, Tabéry Gézát, Pozsonyi Jenőt, Ligeti Ernőt és a szintársulat színét-javát. Komoly viták és bolondos mókák kergették egymást.”¹²

A kép azonban, amelyet a visszaemlékezés nyilvánvalóan megszépített, nem volt ennyire idillikus.

Három évtized távlatából Rozsnyay két konkrét esetet idéz. Az első Juhász Gyula egy „rögtönzésnek” keletkezéstörténetét eleveníti fel. Az „Én az ital barátja vagyok...” kezdetű alkalmi vers születésének szemtanúja volt: „Épp körükben mulattam, amikor mint valóságos mennykőcsapás vágott le közénk Ady Endre híres, de érthetetlen »Dukk-dukk« cikke az *Új Idők*ben. Pánik tört ki az irodalomnak ebben a kies berkében... Mindenki felháborodva kiabált. Megtagadták eddigi bálványukat... Csak Juhász sunyított a sarokban. Előtte tinta és papír és rövid sorokat rótt. Aztán kaján mosollyal zsebre vágta. Haza együtt ballagtunk... Kikotorászván a kapukulesát, azzal együtt azt a bizonyos kis papírost is, és a markomba nyomta. »De csak neked!« – suttogetta nagy bizalmasan. [...] Hányszor kérdezte meg hosszú évek múltán is, nagy szorongva, szégyenkezéssel, megvan-e még nekem ez a kézirat? Mondtam, hogy őrzöm, »De legalább meg ne mutasd senkinek«, kérlelt. Pedig ha tudta volna, hogy Ady maga mulatott rajta legjobban, mikor egyszer elolvastam neki a Meteorban.”¹³

⁷ Rozsnyay Kálmán: *Pauvre Lelian. Emlékek Juhász Gyuláról*. Napkelet, 1937. júl. 1. 439–444., in: Uő.: „Öreg diák élő emlékei...” 39–50.

⁸ Ilia Mihály: *Szegediek a holnaposok között*. In: *Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XXIV*. Szerk.: Grezsa Ferenc és Csetri Lajos. Szeged, 1987. 43–46.

⁹ Tabéry Géza: *Két kor küszöbén* [1957]: In: Uő.: *Két kor küszöbén. Önéletírások*. Szerk.: Robotos Imre. Bukarest, 1970. 48.

¹⁰ Dutka Ákos: *A Holnap városa*. Bp., 1955. 226.

¹¹ Ligeti Ernő: *[Váradai tartózkodásom alatt]*. In: Marosi Ildikó: *Kis | Ligeti | könyv. A fedélzetközi utas elsüllyedt világa*. Csíkszereda, 2002. 108.

¹² Rozsnyay Kálmán: Im.

¹³ Rozsnyay Kálmán: Im. – Fentiek azonban csupán a *Napkelet*-közlésben olvashatók, a kötetben nem. Ott a vers és annak keletkezéstörténete a már idézett *Ady Endre* című részben található, utóbbi átfogalmazva, de lényegében azonos tartalommal. – A vers megtalálható még: JGYÖM 3:159, jegyzetei: 346–347.

Persze, állításait nem lehet ellenőrizni, mint ahogy már az első közléskor sem tudták: a történet szereplői közül akkor már mind Ady, mind Juhász halott volt.

3

Váradon Rozsnyay legtöbbször csak „szemtanú” volt, részese az eseményeknek, nem alakítója. Valós szereplése gyakorlatilag egy alkalomra korlátozódik, 1909 januárjából. Erről is ír visszaemlékezésében, viszont az előző dokumentálatlanságával szemben itt van kontroll-anyagunk. Ha most is kizárólag Rozsnyay memoárjára támaszkodhatnánk, ismét csak egy idilli képet kapnánk, amelyre egyedül egy magát barátának föltüntető, valójában „rivális” kollega intrikája vetítene árnyékot.

Célszerű Rozsnyay emlékeinek felidézésével kezdeni: „Annak idején Beöthy László rendelkezésére lefordítottam Wilde *Páduai hercegnőjét*. Mondhatom, nagyszerűen sikerült, híven adtam vissza minden sorát.

Valaki beugratta Beöthyt, hogy ez a darab csak megverselve hat. A kézirat visszakerült hozzám. Egy reggel beállít Kosztolányi és kérdi: kölcsön adhatnám-e neki az eredeti angol kiadást, mely ritkaság lévén, nálunk senkinek sem volt meg. »Talán Beöthynek fordítod?« Kosztolányi zavartan bevallotta, hogy igen. »Kár a gázért, nekem itt készen van, úgy, ahogy Wilde megírta. Én ezt odaadom neked, könnyebb lesz a munkád, és szerepeljünk mint társfordítók.« Belement. Elvitte a kéziratot. Egyszer látom, hogy a Magyar Színház hirdeti, de csak Kosztolányi nevével. [...] Rohantam Váradra. Rögtön próbálni kezdték és harmadnapra megvolt a bemutató, őszinte nagy sikerrel. [...] Majd betértünk áldomásra az Emkébe. Marci – az irodalmi főpincér –, aki nagyon kegyelt, titokzatosan félrehívott: »Valami puccs készül a tekintetes úr ellen, előadás alatt kétszer is érdeklődött telefonon Pestről valaki: bent van-e Juhász úr? Majd ha őt a telefonhoz hívom, tessék a szomszéd fülkéből kihallgatni.« Elmúlt egy negyedóra, és csakugyan jelentkezett Pest. Kosztolányi áperzte megmondta, hogy neki még az éjjel híradás kell, hogy a darab átültetésében megbukott, sőt a színházban óriási botrány volt. Ígérte viszonzásul, hogy Juhász–Dézsi *Atalantáját*, mely rövidesen színre kerül, ő fogja lanszírozni az összes fővárosi lapokban, és ha az ennek a révén Pestre feljut, az nemcsak dicsőséget, de töménytelen pénzt is jelent. Juhász első meglepetésében ígérte, hogy fél óra múltán rendelkezésére áll Kosztolányinak. Aztán ő is, én is visszatértünk a társasághoz. Elmélázva ült, néha-néha furesán rám pislantott, de nem írt. Gondoltam, majd bediktálja. A telefontól igen hamar visszatért, pár szóval végzett. Marci jelentette, hogy a tanár úr csak annyit mondott, nem teljesítheti a pesti kérést, mert a siker igazán nagy volt és még ellenkező esetben sem lenne egy barátjának az árulója.¹⁴

A nagyváradi Wilde-bemutató története Rozsnyay emlékeiben tehát három csomópont körül sűrűsödik, s ebből kettő Kosztolányi Dezsőhöz kapcsolódik. Rozsnyay meséje szerint Kosztolányi a színpadra állítás előtt is, után is intrikus szerepkörben igyekezett megakadályozni a darab sikerét: előbb megszegte társfordítósági megállapodásukat, és Rozsnyay formahű fordítását felhasználva készítette el saját formaidegen magyarítását, majd a bemutató után megpróbálta – Juhász Gyulát cinkossá téve – legalább rossz hírét kelteni az „őszinte nagy sikerrel” előadott fordításnak.

¹⁴ Rozsnyay Kálmán: Im.

Kosztolányi és Rozsnyay 1907 nyarán már biztosan ismerték egymást, sőt bizalmas viszonyban álltak: Kosztolányi ekkor – állítólag – egy férjes asszonynak, Keleti Juliska énekesnőnek csapta a szelet, és ehhez a nővel egy házban lakó Rozsnyay nyújtott neki segítséget, feltehetően szobát biztosított számukra, erre utal legalábbis Kosztolányi 1907 júliusában Rozsnyayhoz írott nagyon bensőséges hangú, Didier aláírású levelének egyik sora: „tisztelem szobádat, a pamlagodat, az íróasztalod fölött álló Wilde-képeket”.¹⁵

Bár Rozsnyay visszaemlékezésének egyes részei ma teljességgel ellenőrizhetetlenek, és ezeket már megjelenésekor sem tudták cáfolni, hiszen Kosztolányi is halott volt már addigra, néhány tény cáfolni látszik, legalábbis részleteiben. Az egyik, hogy közvetlenül a bemutató után Rozsnyay még másképp nyilatkozott a fordítás keletkezéstörténetéről, s abban Kosztolányi szerepéről: „Nyáron múlt esztendeje, dr. Jannovics Jenő egyenes megbízásából lefordítottam híven, az eredeti mű formájában: *prózában* Wilde *Duchess of Padováját*. [...] Mikor Jannovicstól visszakaptam a kéziratot, átadtam azt Márkus Lászlónak, akinek nagyon tetszett, és személyesen vitte el direktorának, Beöthy Lászlónak. Beöthy nyaralni ment, s magával vitte – hogy összehasonlítsa – a darab német fordítását. Ezt *versben* cselekedték, de jelezve, hogy nem színpad számára készült. [...] Mikor Beöthy hazajött, tudatta velem, hogy az én munkámat csak azért nem adathatja elő, mert nem versben van írva, mint az *eredeti*. Hónapokig nem jutottam a kéziratomhoz. Ez idő alatt Kosztolányi Dezső járt nálam, és kölcsönkérte az eredeti példányát az első angol unicum kiadásnak. Megtagadtam. És csupán csak azért, mert egy nagyon értékes könyvem teljesen tönkretett. Ő az idő alatt, amíg az én fordításom a színháznál volt, a német fordítás segítségével megverselte a Magyar Színházban előadásra kitűzött fordítását.”¹⁶ Ebben a nyilatkozatban szó nincs közös munkáról, sőt Rozsnyay éppen hogy megtagadta azt: Kosztolányi nem az ő példányából dolgozott, hanem önállóan, a Magyar Színház szövegéből. Ráadásul még sietnie sem kellett, mert Rozsnyayék állítólagos kapkodása, mely szerint három nap alatt kellett színre állítaniuk a darabot, hogy megelőzzék a pesti előadást, már csak azért is furcsállható, mert a Kosztolányi fordította *A páduai hercegnő* Magyar Színház-beli premierjére csupán a következő évadban, 1909. szeptember 25-én került sor. (Bár meglehet, hogy a pestiek talán éppen a váradi bemutató s az azt követő események miatt módosították az időpontot.)

Egyelőre tisztázatlan kérdés, s valószínűleg az is marad, hogy Rozsnyay miképpen ismerte Kosztolányi még elő sem adott fordítását. Csak találgatni lehet: vagy maga Kosztolányi mutatta meg neki, vagy Rozsnyay valami más forrásból, a Magyar Színház egyik tagjától értesült róla. Mindenesetre nem csak ő tudott róla: Szirmay Ödön a nagyváradi *Szabadság* című napilapban az előadásról szóló kritikájában is foglalkozott vele: „Tudtunkkal Kosztolányi Dezső, a kiváló esztéta, a nagyszerű fiatal poéta is lefordította *Pádua hercegnőjét*, mégpedig az eredeti verses formában. Azt nem tudjuk, hogy jobban sikerült-e Kosztolányinak, csak annyit hallottunk, hogy a Magyar Színház az ő munkáját fogadta el előadásra és hogy a Rozsnyai úr nem remekmű.”¹⁷

¹⁵ Kosztolányi Dezső: *Levelek – Naplók*. A leveleket sajtó alá rendezte: Réz Pál. Bp., 1996. 128.

¹⁶ *Utolsó szó*. Nagyvárad, 1909. jan. 15.

¹⁷ (-ön) [Szirmay Ödön]: *Pádua hercegnője*. *Szabadság*, 1909. jan. 12. 1–2. – Rozsnyay nevét illetően mind a mai napig nincs egyezményes írásmód. A váradi cikkek is ingadoznak ebben, ezért

Rozsnyay fordítását nem ismerjük – csak a róla szóló híradásokat és a nyilatkozatot –, így azt sem tudjuk, hogy tisztán prózai szövegű volt-e. Kosztolányiét viszont igen: 1910-ben jelent meg Lampel Róbert kiadásánál, a Magyar Könyvtár sorozat darabjaként. Az ott közölt szöveg – amely azonban nyilván nem azonos az előadottal – meglehetősen híven követi az eredeti angol darabot: nagyobb része verses dialógusokból áll, de vannak benne prózai beszédű jelenetek is. Rozsnyay mindkét állításával ellentétben tehát Kosztolányi fordított kettejük közül formahívebben.

4

Botrány azonban valóban volt Nagyváradon a Wilde-bemutató után, és még csak Kosztolányi intrikája sem kellett hozzá. Az esetet – amelyet a fordítás kérdésének „aluldokumentáltságával” szemben éppen hogy bulvár jellege miatt a korabeli sajtó számos cikke tárgyalt – többen is említik, legteljesebb feldolgozása azonban Ilia Mihály publikálatlan doktori disszertációjában olvasható.¹⁸

Bár voltak előzmények, a konkrét ügy 1909. január legelején kezdődött, amikor is a *Nagyvárad* című napilap egyik híre arról számolt be, hogy „a modern törekvésű nagyváradi írók, a Holnap tagjai ellen egymást érik a támadások”; legutóbb például az kapott szárnyra, hogy a Társaság „emléktáblával jelöli meg azt a házat, melyben Oscar Wilde, a legnagyobb hedonista örök álmodásra hunyta le szemét”.¹⁹ Azt ugyan a társaság tagjai elismerték, hogy „csakugyan felmerült hasonló gondolat”, de a hírt mégis cáfolták, mert „Wilde-ban nem a hedonistát, hanem a hatalmas gondolkodót, s a költőt becsülik”, és az álhíren alapuló botránykeltés azok műve, akik „mindenáron kompromittálni szeretnék a társaságot”.

Ez az eset már nyilvánvalóan összefüggésben állt azzal, hogy a modern törekvéseknek helyet adó, Erdélyi Miklós vezette nagyváradi Szigligeti Színház pár nappal később mutatta be, Magyarországon először, Wilde *Pádua hercegnője* (Kosztolányi fordításában: *A páduai hercegnő*) című darabját. A Wilde-bemutatót a *Nagyvárad* az előző hírrel egy számban be is harangozta, azzal a nem kis túlzással, miszerint „ezt a nagyszerű drámát eddig még a világ egyetlen színházában sem adták elő”,²⁰ a bemutató előtti napon ugyanitt pedig azt is hírül adták, hogy „a vasárnapi premieren Rozsnyai Kálmán, a darab fordítója fog Wilde Oszkáról csevegést tartani”.²¹ Ugyanekkor az „ellenlábás” *Szabadság* az első játék napján közölt előzetes hírt arról, miszerint a darab „teljesen készen várja [...] a mai be-

---

a dolgozatban idézett cikkeken mindenhol meghagytam a sajtóban megjelent változatot, viszont saját szövegemben a Rozsnyay alakban említtem, ahogy ő is használta.

¹⁸ Ilia Mihály: *A Holnap története*. Szeged, 1960. Doktori disszertáció. Illetve: Indig Ottó: *Juhász Gyula Nagyváradon*. Bukarest, 1978. 46–47., F. Diósszilágyi Ibolya: *Költő A Holnap városában*. Nagyvárad, 1994. 125–127. – Valójában egy lábjegyzetbe nem beszúfolható köszönettel tartozom Ilia Mihálynak, amiért a kéziratot rendelkezésemre bocsátotta, s így a témát „átengedte” nekem, mint ahogy köszönöm szakmai és baráti tanácsait is, amelyekkel terelgetett ebben a kalandos történetben.

¹⁹ *A Holnap Wilde emlékének*. Nagyvárad, 1909. jan. 5. 6.

²⁰ *Pádua hercegnő*. Nagyvárad, 1909. jan. 5. 7.

²¹ *Pádua hercegnője*. Nagyvárad, 1909. jan. 9. 6.

mutató előadást”, és azt „a fordító konferálása vezeti be Wilde Oszkár életéről és működéséről. Ezért az előadás már 7 órakor kezdődik.”²² Rozsnyay *nevét* meg sem említik.

Nyilvánvalóan nem véletlenül. Rozsnyay fellépését ugyanis megelőzte rossz híre, így a botrány, amely végül is – nagyrészt éppen a *Szabadság* cikke nyomán – kirobbant, szinte „borítékolható” volt.

A premierről természetesen az összes mérvadó nagyváradi napilap beszámolt. A *Nagyváradi* kritikusa maga az egyik holnapos, Juhász Gyula volt. Ő egyértelmű rokonszenvvel fogadta darabot, amely „egy új, maradandó babérral gazdagította a dicsőséget, amely a Szigligeti Színház igazgatóját illeti, aki egy idő óta eredeti, önálló és művészi törekvésű színházi politikát folytat szép és méltó sikerrel”, sőt ő – vélhetőleg a barátság „kötelezettségén” túl személyes meggyőződésből is – még a konferanszot is lelkesen üdvözölte: „A játék előtt Rozsnyai Kálmán, aki szépen, finoman, igazán művészi módon fordította ezt a pompázó darabot, konferált a közönségnek. A szellemes és formás csevegés nagyon tetszett, és utána, valamint a negyedik fölvonás végén számtalanszor zajos, lelkes tapsal szólitották a lámpák elő Rozsnyai Kálmánt, a konferálót és műfordítót.”²³

A *Nagyváradi Friss Újság* cikke egyáltalán nem foglalkozik a fordító személyével és konferansziéjával, mindössze annyit ír, hogy „az előadást Rozsnyay Kálmán hatásos bevezetése előzte meg”,²⁴ a *Nagyváradi Napló* kritikusa pedig inkább Wilde drámaíró munkásságát értékeli: „ez a nagy lángelme nem a színpad számára készítette legsikerültebb munkáit”, erre bizonyíték ez a darab is, amely „aligha több a rendes rémdrámánál”, bár hozzáteszi, hogy „a fordítás megközelítőleg is nehezen adja vissza Wilde eredeti stílusának szépségeit”; azonban Rozsnyay másik szerepét elismerőleg kommentálja: „ügyes csevegést [tartott] Wilde Oszkáról nagy tetszés kíséretében”.²⁵

A három, nagyjából egybehangzó véleménnyel szemben a *Szabadság* kritikája más hangnemben szólalt meg. A bemutató fontosságát és sikerét Szirmay Ödön sem vitatja, ellenben a fordító személyét és konferanszát erősen pellengérré állítja: „Hogy az elejéről kezdjük, mutassuk be a fordítót. Neki előkelő szerep jutott. Mint konferancier jelent meg a lámpák előtt. Ő képviselte a nézőtér felé Wilde Oszkár szellemét. A fordító-konferancier Rozsnyai Kálmán. Nem irodalmi név, de van-e, ki e nevet meg ismeri?

Többet nem mondunk és csak azt szögezzük le, hogy a brit óriás ma már accreditált név a világirodalomban. Mindnyájan tudunk róla. Tehát »bekonferálás« nélkül is meg-

²² *Pádua hercegnője*. *Szabadság*, 1909. jan. 10. 8.

²³ Juhász Gyula: *Pádua hercegnője*. *Wilde darabjának bemutatója a Szigligeti Színházban január 10-én*. Nagyváradi, 1909. január 12. 1–2.

²⁴ *Páduai hercegnő*. Nagyváradi Friss Újság, 1909. jan. 12. (?) – A lapkivágat lelőhelye: OSZK Kézirtár/Analekta/39) Rome-Schö/5183 Rozsnyay Kálmán irataiból/5). Az iratcsomó a darab előadásáról szóló újságkivágatok mellett tartalmazza Rozsnyay Kálmán Wilde-ről tartott előadásának vázlatát, valamint Kollányi Boldizsár Rozsnyayhoz írott autográf levelét a színházi botrány ügyében, illetve Rozsnyay a *Keleti Újság* szerkesztőjének a 20-as években írt autográf levélfogalmazványát, esetleg el nem küldött levelét, a Wilde-dal való kapcsolatáról. Rozsnyay néhány lapkivágra fűjegyezte annak forrását, de a legtöbbre nem, így sajnos, jelenleg, nem tudjuk, hogy bizonyos cikkek a négy nagyváradi napilap közül melyikben jelentek meg. – Hálás köszönet a kézirtár munkatársának, Rózsafalvi Zsuzsanna irodalomtörténésznek, amiért számomra a dokumentumokról másolatot készített.

²⁵ *Pádua hercegnője*. Nagyváradi Napló, 1909. jan. 12.

értjük. Kár volt magát Rozsnyai úrnak fásasztani. Kímélni kellett volna a hangját, ha már minket nem nézett.

Tudjuk – hiszen Rozsnyai úr konferálta –, hogy közte és a halott író közt megértett, érdekes irodalmi viszony volt. De épp ezért szolgálatot tehetett volna a költőnek a síron túlig tartó barátság kedvéért, hogy Wildét, vagy irodalmi nyelven szólva, a stílus finomságait is visszatükrözve interpretálja, vagy adja át a babért arra hivatottabb embernek. [...] Ezt a néhány sort azért jegyeztük ide, mert a konferancier a színpadi karosszékéből ítélkezett a magyar irodalom felett is, és azokat ostorozta, akik Wildében mást keresnek, mint a stílus finomságát. Nos Rozsnyai úr visszaítélkezése nem nagyon sikerült.”²⁶ A cikk ezután valóban rátér a darab ismertetésére.

Magára a konferanszra nézve van információnk. A *Szabadság* egy későbbi cikke konkrétumokat is említett: Erdélyi direktor „azt hitte, hogy Rozsnyai konferálásával az irodalmi eseményt még élénkebbé teszi, s nem gondolt arra, hogy a vendég az előlegezett bizalommal vissza fog élni”, hiszen „a megállapodás az volt, hogy Wildéről fog pár apróságot elmondani, s nem tologodik föl irodalmi bíraskodásra”, melyben többek közt „Tóth Bélát, sírjában nyugovó nagy írónkat bolygatta meg, s a Holnap fiatal nagyságai köré font koszorút”.²⁷ Ezzel szemben Rozsnyay „csevegésének” lapjai fennmaradtak; a vázlatos pontokba lejegyzett gondolatok közt egyetlen szónyi utalás sincs semmiféle irodalmi bíraskodásra, sem a holnaposok mellett, sem a „tegnapiak”, pl. Tóth Béla ellen.²⁸ Ez, persze, még nem jelenti azt, hogy Rozsnyay nem mondott ítéletet a „régii” irodalomról az „új” ellenében; könnyen elképzelhető, hogy eltért vázlatpontjaitól.

Mindenesetre a másnapi konferanszában elkövetett egy hibát: reagált a *Szabadság* kritikájára. Hogy ekkor pontosan mit mondott, azt sem lehet tudni. A *Szabadság* egy újabb cikke szerint a fordító „elővette lapunk tegnapi kritikáját, és felolvasást tartott belőle, [...] szerény véleményünket a nyilvánosság előtt tőle telhető rosszakarattal felülbírálta”.²⁹ Rozsnyay saját nyilatkozata szerint azonban a fordítás kapcsán „a nagyváradi *Szabadság* úgy adta elő, hogy a Kosztolányié az eredeti forma. Én csak ezt korrigáltam ki, előadásom keretében, és egy szóval sem támadtam a kritikát, amely gyönyörűen írt a darabról.”³⁰ Bármi is hangzott el, a *Szabadság* – bár saját bevallásuk szerint az előző napon a szerkesztőségből senki sem volt a színházban, aki hallhatta volna az ott elhangzottakat –, nyilvánvalóan csak ürügyet keresve és találva, visszatámadásnak értékelte Rozsnyay újabb konferanszát, ezért egy még durvább hangnemű cikkben válaszolt rá: „Az, amit [Rozsnyay] mondott, reánk nézve közömbös. Szégyelltük volna, ha véletlenül megdicsér és köszönjük, hogy csak visszabántott. Mert ez meggyőz minket arról, hogy fején találtuk a szeget, hogy pár szóban is erősen találó igazságokat mondtunk Rozsnyay úrról.” A cikk bevallja, hogy Rozsnyay, „akit [előző] írásunkban nem legyezgettünk, akitől megtagadtuk a fordítás irodalmi érdemét, akinek nyilvános szereplését jogos kritika tárgyává tettük”, még kvázi hálás is lehet nekik, hiszen – utólag elárulják – „kíméletlenebb kritikára készültünk ellene. Nem csak ilyen gyöngédséggel, hanem nyíltan a szemébe akartuk vágni, hogy ő, aki minden előjogát el-

²⁶ [Szirmay Ödön:] *A Pádua hercegnője*.

²⁷ *Elégtétel a támadásért. Rozsnyay nem konferált*. *Szabadság*, 1909. jan. 14. 4–5.

²⁸ OSZK Kézirattár/Analekta/39) Rome-Schö/5183 Rozsnyay Kálmán irataiból/5).

²⁹ *Támadás a színpadról*. *Szabadság*, 1909. jan. 13. (Rozsnyay lapkivágat-gyűjteményéből.)

³⁰ *Utolsó szó*.

vesztette arra, hogy a nyilvánosság előtt éljen, hogyan mer sajnosan közismert előéletével úrasszonyok és fiatal leányok elé lépni, amikor ez egymaga, nem is szólva arról, amit beszél – botrányt jelent.”³¹

A cikk – amely a továbbiakban annyira személyeskedett és bennfenteskedett, a színházigazgatót is támadva, hogy a mai olvasó nem érti maradéktalanul az utalásait – el is érte célját, mert az utolsó előadásán már elmaradt a konferálás: az „nem történhetett meg, mert Erdélyi direktor nem akarta botrányok színhelyévé tenni színházát”.³² A *Szabadság* büszkén, szinte mint saját érdemét említette ezt, Erdélyi igazgató pedig még aznap táviratilag cáfolta az állítást, mondván: nem volt botrány, és a konferansziét sem ő készítette távozásra. Rozsnyay már többször idézett nyilatkozata is – természetesen – inkább Erdélyit támasztja alá: semmiféle eltávolítás nem volt, hiszen „először csak egy estéről volt szó, azután Erdélyi igazgató négy követő estére szerződötetett, tisztességes honoráriummal. Természetes, hogy elfogadtam. Egész tisztességes kenyér volt. Mikor a *Szabadság* őt is támadta, én mondtam le az utolsó estét még aznap délelőtt, és nem is tartottam meg, dacára, hogy még pár perccel az előadás előtt is kapacitáltak.”³³ Később a híradások már ezt vették át: Rozsnyay a *Szabadság* súlyosan bántó cikke után „azonnal megindította a sajtópört a cikk írója ellen becsületsértés miatt. A tegnap esti előadás előtt ezért maradt el Rozsnyai konferálása.”³⁴)

A konferansz nélküli „előadás simán folyt le, csak a kulisszák mögött történt egy Rozsnyait felette jellemző incidens, amelyről azonban a közönség nem vehetett tudomást”, számol be a tőle elvárható gúnnal a *Szabadság* a következő estéről.³⁵ Történt ugyanis az, hogy „Rozsnyai az előadás alatt a kulisszák mögött settenkedett. Abból a célból, hogy felvonás végén [...] ő is előlépjen a színészekkel együtt a tapsot megköszönni”. Az előadás feléig sikerült megfékezni a fordítót, a harmadik felvonás végén azonban Rozsnyay „hirtelen a kulisszák mögött termett, s amikor a szereplőknek szóló tapsra a függőnyt széthúzták, karján egy koszorúval [a címszereplő] Síkné mellett termett, aki nagy zavarában önkénytelenül a kezét nyújtotta neki, amit Rozsnyai úgy hálált meg, hogy kihúzta a koszorúból a pálmát s átnyújtotta a művésznőnek, a szalagot pedig zsebre tette.” A *Szabadság* szerint ez is botrányos volt.

Rozsnyay szereplése ezzel véget ért, ezt követően elutazott Nagyváradról – nyilatkozatát is a fővárosból írta már –, de az események az ő személyes jelenléte nélkül is lavinaszerűen haladtak tovább, egyre nagyobb port kavarva.

5

„Színházi botrány Nagyváradon” címmel a *Nagyvárad* megpróbálja tárgyilagosan és részrehajlás nélkül összefoglalni az addigi eseményeket: „Ami a bemutató körül port ver föl: az a fordító és [az] egyik laptársunk esete. Ez a lap már a bemutatóról írván: megcsipkedte

³¹ *Támadás a színpadról.*

³² *Elégtétel a támadásért.*

³³ *Utolsó szó.*

³⁴ *Kritikus és konferancier.* Nagyvárad Napló (?), 1909. jan. 14. (?) (Rozsnyay Kálmán lapkivágat-gyűjteményéből.)

³⁵ *Elégtétel a támadásért.*

a fordítót. Erre e fordító, mint conferencier, visszacsipkedte a színpadról az újságot. No, ezt nem helyesen cselekedte. Színpadról kritikát felülbírálni – nem járja. De erre viszont az illető lap olyan modorban felelt, amiről viszont mi nem akarunk kritikát gyakorolni, mert elvünk, hogy más lap dolgába nem avatkozunk. Csak annyit konstatálunk, hogy az újság rablógylkosokkal és kikiáltott, megbélyegzett szélhámósokkal hozta párhuzamba a szerencsétlen fordítót, aki ezért sajtópört indított az illető lap ellen. Ez is az ő dolguk. Ha az illető újságíró [az] esküdtek bűnösnek fogják találni, becsukják; vagy fizet ő vagy a kiadója, mint a köles. Rendben van; azaz rendben lesz. Ismételjük: ezzel nem akarunk foglalkozni. Azonban a *színházhoz*, a nagyváradi színház jó híréhez van, ezt megvédeni, hazug támadások ellen reputációját megoltalmazni: egyenes kötelességünk. Ezért is a fővárosi lapokban megjelent valótlan híresztelésekkel szemben újból kijelentjük, hogy a nagyváradi színházban semmiféle botrány nem történt; ellenben az történt, hogy Erdélyi Miklós színre hozta – először a kontinensen – egy világhírű író egy munkáját. Ez becsületére válik a színigazgatónak. A darabot Rozsnyai Kálmán fordította, évek során végezte ez a munkát teljes szeretettel. Rozsnyai úrhoz nekünk semmi közünk. De irodalmi értékű munkát végzett. Ez becsületére válik neki. Ezt a munkát a nagyváradi közönség értékelte, élvezte, a négy estén a színházat megtöltötte és a fordítót is honorálta, s teljesen méltóan viselkedett. Ez a becsületére válik a közönségnek.”³⁶

Ahogy a *Nagyvárad* is utal rá, a fővárosi lapok is elkezdtek cikkezni az esetről, nemegyszer valótlan állításokat adva olvasóik kezébe. A budapesti sajtó persze elsősorban Rozsnyayt szapult, és ez „jól jött” a *Szabadságnak*, amely – saját állításai igazolására – kis csokorban szemlélte is őket. A *Magyar Nemzet*ből például azt citálta: „Olyan esetről van szó, mely a rendőrhatóságra is tartozik. Rozsnyai-Hoske, van-e, ki e nevet nem ismeri, ez a hírhedt nevű ember mint konferencier szuverén ítéletet mond a színpadról elevenek és holtak felett. A jobb sorsra méltó közönséget azonfelül különös mondásokkal traktálja.” Ez még csak gyaníthatóan a *Szabadság* kritikájából merített információt, a *Pesti Hírlap* cikke azonban már bevallottan annak nyomán született: „ha ez a »bekonferálás« volt az ára annak, hogy a darab először Nagyváradon kerüljön színre, úgy jobb, ha Erdélyi megvárja azt a bizonyára művészi fordítást, amelyet Kosztolányi Dezső végzett a Magyar Színház számára”.³⁷ Érezhetően Szirmay gondolatmenete ez.

Nem a *Szabadság*, hanem a „Holnap-barát” *Nagyvárad* idézi a *Neues Pester Journal* hírért, de csak azért, hogy pontról pontra meg is cáfolja: „Rozsnyay Kálmán alias Van der Hoske, akinek a neve széles körben nem éppen irodalmi tevékenysége révén ismeretes, Wilde életéről és működéséről felolvasást tart. Mivel a conferencier ez alkalommal szuverén módon leadta vélekedését irodalomról és írókról, és előadásában Wilde életének ismert kinos epizódját kimerítően tárgyalta, az előadást fityüléssel és püsszegéssel kísérték és számos hölgy fölháborodva hagyta el a színházat. Ebben az ügyben a színügyi bizottságot ülésre hívták egybe. Hírlík, hogy Rozsnyay conferencier minőségben való ténykedésének hirtelen vége fog szakadni, és őt ki is utasítják a városból.”³⁸

³⁶ „Színházi botrány Nagyváradon.” *Alaptalan híresztelések*. Nagyvárad, 1909. jan. 15. 3–4. Idézi: Illia Mihály: Im. 88–91.

³⁷ *A nagyváradi konferálás*. *Pesti Hírlap*, 1909. jan. 15. 7. Idézi az *Elégtétel a támadásért* is.

³⁸ Idézi: „Színházi botrány Nagyváradon.”

S bár a *Nagyváradban* ez utóbbi cikk állításait cáfolták, az eset még hetekkel később is kísértett a sajtóban: pl. az *Alkotmány* február elején számolt be arról, hogy Nagyváradon „egy Rozsnyai Van der Hoschke Sidney Jones Kálmán nevű úr rávette az ottani színház igazgatóját egy Wilde-darab előadására, s nem áallotta a darab kezdete előtt olyan hangon dicsérni a pederaszt író, hogy a közönség felzúdult. A hosszúnevű úr, akinek még nem felejtettük el csúnya játékát, melyet huszonkét éves korában a tiszteletreméltó, de már ítélet nélkül való, elaggott Prielle Kornéliával űzött, a végzetes életű angol író életében szívesebben kutatta a mocskot, mint a művészetet. Ez persze nem kellett a közönségnek.”³⁹

Mivel „a fővárosi lapok hihetetlenül kínos nézőtéri scénaokról regélnek”, a *Nagyvárad* *Napló* csak úgy tudja elképzelni ennek okát, hogy azokat „Nagyváradról valaki rosszindulatilag tendenciózusan beugratta, misztifikálta”, emellett – immár nevesítve az addig még ki nem mondottat – a „*Szabadság* belekötött ismét a Holnapba, s úgy állította oda a koholt színházi botrányt, mintha azt a Holnap inscenálta volna”.⁴⁰ Kifejtettebben állítja ugyanezt a holnaposok pesti lapjának tartott *Független Magyarország* is. Ez Szirmay Ödönről azt írta: „Egy botrányokban utazó és Nagyváradon éppen emiatt népszerűtlen újságíró, aki ott egy napilapot szerkeszt, a napokban egy állítólagos botrányral lármázta föl a fővárosi sajtót. A »botrány« hőse Rozsnyai Kálmán volt [...]. A merész és irodalmi hang nem tetszett Szirmay Ödön úrnak, aki pár forintért botrányhősnek tette meg a konferálót, és róla hazug híreket kolportált. [...] Szirmay különben állandóan rágalmakat terjeszt a Holnap irodalmi társaság ellen is.”⁴¹

Amit a két lap tényként közölt, miszerint a *Szabadság*, illetve Szirmay A Holnap társaságot is „bevonta” a történetbe, sőt utólag az egész botrányért őket tette meg felelőssé, nem légből kapott állítás. A *Szabadság* már többször idézett *Elégtétel a támadásért* című hosszú cikke ugyanis nem elégszik meg Rozsnyay nevetségessé tételével, külön részt szentel A Holnap társaság „leleplezésének” is: „Ami Rozsnyai urat illeti, őt – tudomásunk szerint – beugratták. Egy helyét sehol nem lelő kis csoport, mely mint Mahomed koposója lebeg a ma és a holnap, de leginkább a soha között, és botrányok árán akarja a közönséggel megbecsülni irodalma fattyúhajtásait; az érzékeny fordítót, aki jóhiszeműségünket kétségbe vonta, a botrány útjára terelte.” Süt az ironia. De hogy azok is megértsék a sorokat, akik nem beszélnek a virágnyelvet, a cikk konkrétan meg is nevezi másodlagos kritikájának tárgyát: „A Holnapék jelszava az, hogy beszéljenek róluk. Hogy mit, az mellékes. Rozsnyai beugrott a szép elvnek, és a Holnap örül, mert közben róluk is beszéltek.”

Eddig senki nem említette az ügyben az irodalmi társaságot. A *Szabadságnak* ez az öngerjesztő cikke tette őket sajtóbeli beszédtémává. És hogy kívülről is „megtámogassa” eme vélekedését, kivonatol egy cikket a *Nap* című lapból: „Rozsnyai mester, a közismert ereklyeszállító, Wilde csontjaival Nagyváradra érkezett. Sem Wilde, sem Nagyvárad nem érdemelte. Ebben a Holnap is részes, Wilde pedig haláleset miatt nem tiltakozhatott.” (Az

³⁹ Alkotmány, 1909. febr. 3. Idézi: *Babits Mihály levelezése 1907–1909*. Sajtó alá rend.: Szőke Mária. Bp., 2005. 465.

⁴⁰ *Koholt színházi botrány. Támadások a Holnap ellen*. Nagyvárad *Napló*, 1909. jan. 15. (Rozsnyay Kálmán lapkivágat-gyűjteményéből.)

⁴¹ [Pogány Béla:] *A „Rozsnyai botrány”*. *Független Magyarország*, 1909. jan. 15. (Rozsnyay Kálmán lapkivágat-gyűjteményéből.)

idézett lap címe elírásnak tűnik, vélhetőleg a *Pesti Napló* lehet, amelyet Rozsnyay be is perelt.)

Az események ezzel új irányt vettek, mivel az újabban megtámadott társaság sem hagyta annyiban, s válaszolt az őt ért vádakra: „A Holnap irodalmi társaság is nyilatkozik ebben a dologban, mert ezt a társaságot is oly színben tüntették föl tendenciózusan és valótlanul, mintha A Holnap rendezne minden tüntetést Rozsnyai Kálmán mellett; holott a tény az, hogy a nagyváradai fiatal írók társasága a *Pádua hercegnőjének fordítójával semmiféle vonatkozásban nincs*. A társaság nyilatkozatát itt adjuk:

Nyilatkozat

Napok óta rendszeres és kíméletlen hajsza folyik a nagyváradai *Szabadság* révén több fővárosi lapban A Holnap Irodalmi Társaság ellen. Tervszerű rágalomokkal és hazugságokkal illetik nagyváradai alakok A Holnapot, s így orv módon törnek becsületes művészi törekvésekre és alkotó emberek existenciájára. Ez ellen a gonosz és alattomos hajsza ellen tiltakoznunk kell a reánk hallgató és minket becsülő közönség színe előtt.

A Holnap nevében: Dr. Dénes Sándor elnök, Juhász Gyula, Berkovics Renée alelnökök, Dutka Ákos titkár.”⁴²

Jól érzékelhető, hogy ekkor már egyáltalán nem a Wilde-előadásról volt szó, még csak nem is a konferanszról: a Rozsnyay-ügyből Holnap-affér lett, amelynek háttérben a nagyváradai napilapok eltérő politikai iránya és az ebből fakadó, marakodó viszonya állt. Erről tanúskodik az a – Rozsnyay hagyatékában fennmaradt – levél, amelyet A Holnap második antológiájának szerkesztője, Kollányi Boldizsár írt Rozsnyaynak:⁴³

Kedves Kálmánom,

úgy veszem észre: túlságos nagynak látod az itteni hajsztát ellened. A dolog úgy áll: Te egy nagyon elmés, becsületes és szép munkát végeztél a Páduai hercegnője [!] átültetésével. A nagyváradai közönség méltányolta, szívesen elismerte ebbeli érdemedet, mikor négy estén keresztül sympáthiájának minden tanújelét adta. – Talán csak én – ki ismerem a publikum hívős természetét – tudom, mit jelentenek azok az őszinte tapsok, kihívások, amelyekben, nem panaszkodhatsz, elég részed volt ezeken az estéken – az első pillanattól kezdve az utolsóig?

A helybeli napilapok közül egy klerikális a Tiszántúl, nem számít, mert az nekiszegül minden modern törekvésnek, ha az nem a szent, katolikus kereszt jegyében történik. A másik Nagyvárad a függetlenségi legelterjedtebb hivatalos lap, még a maga becsületes konzervatív felfogásával is elismerte, kiemelte a Te minőségi érdemeidet. A harmadik Nagyváradai Napló a modern haladás egyedüli orgánuma föltétlenül melletted volt, s tudd meg, hogy a negyedik: a letűnt ancien regime utolsó, vergődő elkeseredésében mindig és mindenben homlok egyenest ellenkező állást foglal el, mint a többi kettő. Hogy a régi taktikával élt, ugyanis: ha nem tudom legyőzni a szellemi fölényt: tönkreteszem becsüle-

⁴² „Színházi botrány Nagyváradon”. – A nyilatkozat megjelent több lapban is.

⁴³ OSZK Kézirattár/Analekta/39) Rome-Schö/5183 Rozsnyay Kálmán irataiból/5).

tében, sajnos ez annyira korunk tipikus harci csele, amelyen elsiklottak Európa legjele-
sebbjei közül is sokan. De alig van egy is a valamirevaló emberek közül, akik ilyen gán-
csot ne kaptak volna.

Sajnos, az érvényesülést nagyon meg képes nehezíteni ez a taktika, de ha a munkába
őszinte becsületességet viszünk be: kibírjuk.

Ne adj rá sokat, ne vedd nagyon a szívedre, egy kicsit bánthatja a hiúságodat, de ki-
heverjük.

Szervusz
Kollányi

6

Következő cikkében a *Szabadság* újfent a *Pesti Hírlapot* idézi, mely szerint a fővárosi lap-
nál távirati értesítést kaptak arról, hogy „a *Páduai hercegnő* bekonferálása miatt botrány
nem volt; a konferáló szerepléséhez a *Holnap* nevű társaságnak köze nincsen; a *Páduai*
hercegnő sikert aratott; Erdélyi színigazgató a konferálót nem parancsolta le a színpad-
ról”.⁴⁴ A *Szabadság* az idézés régi trükkjével manipulál tehát: ő maga nem állít, csak jóvá-
hagyó átvétellel él. Egy idézett helyreigazítás kettős csavarára mindez még inkább igaz:
kifelé (a helyreigazítást kérők felé) védekezés, befelé (saját olvasói számára) háritás: az
őket illető cáfolatokat közli ugyan, de „csak” idézet formájában. Látszólagos teljesítése volt
ez a helyreigazítási kérelemnek, újságírói „igazságérzetük” azonban nem szenvedett csor-
bát.

Csorbát szenvedett azonban – napilapok közötti belviszályról lévén szó, ma már fur-
csállható módon – Szirmay Ödön testi épsége: A *Holnap* társaság egyik tagja, Nagy Mihály,
a *Nagyváradi Napló* munkatársa ugyanis ahelyett, hogy cikkben válaszolt volna, ököllel fe-
lelt a támadásokra. Nyílt színen, a Bémer téren történt az incidens, a váradi polgárok szeme
láttára.

A *Szabadság* szerint Nagy Mihály „támadásra készült Szirmay Ödön ellen. Mint utólag
halljuk, egész délután a Szent László téri hídnál strázsált, füttykössel és boxerrel fölfegy-
verkezve.” Szirmay Ödönnek „a tervezett támadásról sejtelve sem volt”, ezért arra sétált.
Nagy Mihály ekkor „sötét tekintettel hirtelen elébe került”, és „megszólította Szirmayt:

- Tegnap megtámadtad a *Holnapot*, amelynek én is tagja vagyok.
- És most utcai botrányt akarsz?

Nagy Mihály botot emelt, mire Szirmay hirtelenül pofonütötte támadóját, s megkapta
a botot, mielőtt sújthatott volna vele. A következő pillanatban teljes erejében kitört az út-
cai dulakodás. Nagy Mihály Szirmay nyakkendőjét ragadta meg, az ellenfelek birokra kel-
tek, s aztán mindketten elcsúsztak a síkos aszfalton, és az út sarában henteregve ütötték
egymást, mint két jó kollégához illik.”⁴⁵

A komédiába illő képsort a *Nagyváradi Friss Újság* teljesen más szemszögből mu-
tatja, mintha nem is ugyanarról az esetről írnának: Szirmay, az „alaptalan koholmányok”
szerzője, és Nagy Mihály, az „egyik leglelkesebb derék tagja a modern irodalmi társaság-
nak”, véletlenül találkozott a Bémer téren. A *Szabadság* szerkesztője köszönt a másiknak:

⁴⁴ Verekedés A *Holnapért*. *Szabadság*, 1909. jan. 16. 4–5.

⁴⁵ Verekedés A *Holnapért*.

„– Szervusz Miska!

Nagy Mihály kérdőre vonta a szerkesztőt:

– Te azt írtad, hogy a Holnap botrányt csinált.

– Mit akarsz? – kérdezte Szirmai, és megszeppenve mellbe bökte Nagy Mihályt, aki erre hirtelen visszatort a támadást, *arcul ütötte a szerkesztőt*. Dulakodás következett erre, Szirmai ki akarta csavarni ellenfele bal kezéből a botot, de ez nem sikerült neki. Ellenben Nagy Mihály a jobb kezével nyakon ragadta a szerkesztőt, a földre teperte és több erős ütést mért rá súlyos kifejezések kíséretében.⁴⁶

A *Nagyvárad* – amely kommentárja szerint az „állítólagos színházi botránynak sajnálatos poentjéül szolgál [...] a kínosan izgalmas jelenet”,⁴⁷ és az egyik verekedő fél, Nagy Mihály lapja, a *Nagyvárad Napló* is – melynek információi nyilvánvalóan első kézből származhattak – lényegében ugyanezt írta.⁴⁸ Arra nézve, hogy ki ütött előbb, valóban nincs más lehetőség: a *Szabadság* azt állítja, hogy a holnapos, a másik oldal azt, hogy Szirmai; ez utóbbiak tudósításaiban kisebb eltérések szinte csupán az elhangzott szavakat illetően és a dulakodás jelzőiben vannak. A *Nagyvárad* és a *Nagyvárad Napló* közli még Nagy Mihály nyilatkozatát, amelyben megindokolja tettét: „Szirmay Ödön, a *Szabadság* szerkesztője közel egy fél éve tervszerű, állandó hajsztát folytat nagyváradai újságíró kollégái ellen. Legutóbb azt írta a Holnap irodalmi társaságról, hogy közbotrányokat okoz működésével. Ez a kijelentés nemcsak a társaság egyetemét sérti, hanem sértő a társaság tagjaira is.”⁴⁹ Semmiféle büntudata nincsen, sőt – újságírótól kicsit furcsállható módon – még azt is hozzát teszi: „Meggyőződésem szerint a Szirmay-féle alakokkal szemben más-képp védekezni nem lehet.”

Nincs mit csodálkozni azon, hogy erről az eseményekről a fővárosi lapok már nem tudósítottak, csupán a *Pesti Napló* Vasárnapi strófák rovatában jelent meg az *Irodalom* című gúnyvers:⁵⁰

*Ilyet nem látott Pest, se Adony,
Ami tegnap volt Nagyváradon.
Pofonba hullt le az alkonyat
A Pece-parti Páris alatt*

*Oscar Wilde halott, bus tetemén
Vesztet[te] össze két ugor, szittya legény
S mit nem tett recőc még s nem tett koboz,
A két magyar költő pofoz, pofoz.*

⁴⁶ *Botrány a Bémer-téren. Egy konferálás utójátéka. Megvert szerkesztő.* Nagyvárad Friss Újság, 1909. jan. 16. (Rozsnyay Kálmán lapkivágat-gyűjteményéből.)

⁴⁷ *Affér Pádúa hercegnője miatt.* Nagyvárad, 1909. jan. 16. 4.

⁴⁸ *Inzultált szerkesztő. Verekedés a Bémer-téren.* Nagyvárad Napló, 1909. jan. 16. (Rozsnyay Kálmán lapkivágat-gyűjteményéből.)

⁴⁹ Az idézet a *Nagyvárad* cikkéből van, a *Napló* kis eltéréssel közölte.

⁵⁰ -r.: *Irodalom.* Pesti Napló, 1909. jan. 17. 17.

*S Jósua rekordja messze marad,
A Pece-parti Páris alatt,
Ő csak megállította a napot.
Itt a Ma megverte a Holnapot.*

Ilia Mihály írja a holnapos igazságszolgáltatás következményeiről: „A *Szabadság* szerkesztője ezek után kijelentette: a Holnap-fiúkkal pedig végeztünk. (Ez nem sikerült eléggé, mert alig fél év múlva csak ráfanyalodott a *Szabadság* a holnapos fiúkra, mert Váradon minden valamirevaló jó tollú újságíró és író közülük tartozott.) Az események vége az lett, hogy Szirmay Ödön elküldte segédeit (Nagy Andort és Vessey Károlyt) Nagy Mihályhoz, hogy párbajra hívja, aki viszont visszaüzent a segédeivel (Berkovits René és Kollányi Boldizsár), hogy elvből nem párbajozik. Ezt a nem éppen irodalmi verekedést a holnaposok valószínű elítélték, mert a *Budapesti Napló*ban olyan hírek jelentek meg, hogy A Holnap irodalmi társaság nem tart kapcsolatot a verekedőkkel.”⁵¹

A *Szabadság* verekedésről írott cikke természetesen reflektál a holnaposok a lapot támadó nyilatkozatára is. Többek közt azt állítja, hogy a kommunikét olyanok is aláírták, akik személyükkel csak fedik „a Holnap többi tagját, elsősorban Juhász Gyulát, akinek igenis jelentős része van a szokatlan mozgalmakkal kísért ügyben”. (Juhász szerepének illetően kiemelése nem csupán annak szól, hogy Rozsnyay vélhetőleg az ő révén került a holnaposok közelébe, továbbá hogy méltató sorokat írt a Wilde-előadás konferan szijéről, hanem – Ilia Mihály szerint – mindezekén túl „a Juhász elleni rágalomnak nyilván az volt a szülője, hogy Juhász Gyula 1908 nyarán otthagya a *Szabadságot*, és átment a radikális *Nagyváradhoz* újságíróskodni”.⁵² Viszont Szirmay Ödön sem érte be ennyivel, a holnapos nyilatkozat miatt sajtópört indított az aláírók, illetve a nyilatkozatot saját kommentárral közlő *Független Magyarország* munkatárs, Pogány Béla ellen.

7

Az igazságszolgáltatásnak nyilván fontosabb ügyei is akadtak, ezért a tárgyalásra másfél évet kellett várnia mind a pereskedő feleknek, mint az olvasóknak – akik már talán el is felejtették volna az egész históriát, ha nem emlékeztetik rá a tárgyalássorozatról szóló híradásokkal. „Az érdekes pörben” 1910. november 15-én „tartották meg a főtárgyalást Budapesten dr. Füzesséry törvényszéki bíró elnöklete alatt. Nagyváradról megjelentek Dutka Ákos, Juhász Gyula, Dénes Sándor dr. és Berkovits René, tanúkul beidéztek a nagyváradiakon kívül br. Hatvany Lajost, Ignostust és Schöpflin Aladárt.”⁵³

A bírósági eljárást a felperes *Szabadság* részletezi: „A tárgyaláson a Holnap beidézett tagjai [...] azzal védekeztek, hogy közérdekből írták támadó nyilatkozatukat. Őket – mondták – bosszantotta az, hogy Szirmay őket kapcsolatba hozta Rozsnyai szereplésével.

Az *elnök* erre megjegyezte, hogy az irodalmi társaság ügye nem közérdek. Miért nem fordultak azonnal sajtóbíróshoz?

A *bepanaszoltak* kijelentették, hogy Szirmay cikkeiben csak burkolt sértések voltak, amikért nem pörölhettek.

⁵¹ Ilia Mihály: Im, 91–92.

⁵² Ilia Mihály: Im, 91.

⁵³ *A Holnap sajtópöre*. Nagyvárad, 1910. nov. 16. 3–4.

Az elnök: Talán nem is voltak azok sértések, csak önök nézték annak.

Juhász Gyula beismeri, hogy a kávéházban többször érintkezett Rozsnyaival.

Dr. Tarján Mihály és dr. Désy Géza védőügyvédek kérték a bíróságot, hogy a jelenlevő dr. Nagy Mihály és Hegedüs Nándor hírlapírókat hallgassák ki, akik igazolhatják, hogy Szirmay rendszeres hajszát indított ügyeiben a Holnap ellen.

Szirmay Ödön erre a bizonyítás legszélesebb alapon való elrendezését kérte. Egyébiránt tiltakozott az ellen a kitétel ellen, hogy ő rendszeres hajszát indított volna a Holnap ellen. [...] Igaz, hogy Rozsnyai szereplésén megtámadta a Holnapot. Rozsnyai a nevezetes conference-okban a Holnap tapsai között prepotens és bántó élű nyilatkozatokat tett a Szabadság kritikájáról. Tiltakozik az ellen is, hogy a fővárosi lapoknak a Holnapról szóló kellemetlen cikkeit ő sugalmazta volna. Hogy pedig kifogásolt cikkeiben lekicsinyelte a Holnapot, ezen sem lehet fönnakadni. Rákosi Jenő akkor egyenesen bolondoknak nevezte a Holnap embereit.

Füzesséry elnök ekkor fölszólította a pörös feleket a békés megegyezésre. Mindnyájan egy város társadalmának a tagjai – mondotta –, minek kell viszonyukat egy bírói ítélettel kiélesíteni?

Pogány Béla kijelentette, hogy nem akarta Szirmayt személyében megsérteni.

Dénes Sándor szintén kijelentette, hogy nincs ellene a békés elintézésnek, ha Szirmay teszi meg a kezdeményező lépést.

Szirmay nem volt erre hajlandó, mert hiszen ő a sértett fél. A békés elintézés ilyenformán meghiúsult.⁵⁴

A per folytatását pár nappal elhalasztották, a következő alkalommal, november 17-én azonban „a vádlottak közül, Pogány Béla kivételével, senki sem volt jelen”, így ez a tárgyalás sem volt eredményes. „A bíróság rövid tanácskozásra vonult vissza ezután. Majd kihirdette dr. Füzesséry elnök, hogy a törvényszék a tárgyalást rövid időre elnapolja és egyben elrendeli a vádlottak elővezetését is.”⁵⁵ Néhány nap múlva egy újabb nyilatkozat született a négy holnapos vádlott aláírásával:⁵⁶

Nyilatkozat

A múlt év január havában néhány fővárosi lapban a Holnap irodalmi társaságot támadó közlemények jelentek meg, mely közleményekre a Holnap alulírott tagjai a Független Magyarország című fővárosi lapban nyilatkozatot tettek közzé, melyet Szirmay Ödön úr, a Szabadság felelős szerkesztője magára nézve sértőnek talált.

Miután meggyőződünk arról, hogy Szirmay Ödön úr a fővárosi lapok Holnap ellenes cikkeitől távol áll – a Független Magyarország 1909. január 15-i számában közzétett nyilatkozatunk Szirmay Ödön úrra sértő kifejezéseit – megjegyezvén, hogy őt személyében sérteni nem akartuk – visszavonjuk, és a történetek felett őszinte sajnálkozásunknak adunk kifejezést.

⁵⁴ A Holnap a budapesti bíróság előtt. Szabadság, 1910. nov. 16. 3. Idézi: Ilia Mihály: Im, 144–146.

⁵⁵ A Holnap sajtópöre. Megint elhalasztották a tárgyalást. Szabadság, 1910. nov. 18. 2–3. Idézi: Ilia Mihály: Im, 146–148.

⁵⁶ A nyilatkozat eredetileg a Nagyvárad 1911. jan. 11-i számában jelent meg, majd a következő a napon közölte a Szabadság is. Idézi: Ilia Mihály: Im, 148.

Nagyvárad, 1910. november hó 26.

Dutka Ákos, Juhász Gyula,
dr. Dénes Sándor, dr. Berkovits René

Az ügy nem sokkal később, éppen két évvel az események kezdete után, 1911 januárjában ért véget. Akkor azonban már elmaradt a per folytatólagos tárgyalása és „nem lesz bírói ítélethozatal, mert Szirmay Ödön bíróságon kívül megfelelő elégtételt kapott a Holnap tagjaitól”.⁵⁷

A Holnap társaság pedig nem sokkal később feloszlott.

8

Rozsnyay Kálmán ekkor már Szeghalmon élt, második feleségével, a Nil néven ismert Dapsy Gizella költőnővel. Az indulatok lecsendesedtek körülötte. A Békés megyei élet azonban nem kényszerítette elzárkózottságba, fontos irodalomszervező munkát végzett. Az időközben megindult békéscsabai Tevan kiadó (ahol Nilnek már 1909-ben megjelent *A szívem* című kötete) vezetőjét, Tevan Andort ő mutatta be a modern íróknak-költőknek, így lett – részben általa – a viharsarki kis nyomda a tízes-húszas évek egyik meghatározó irodalmi műhelye: többek között Adynak, Krúdyknak jelent meg náluk kötete, Karinthyknak és Kosztolányiknak több is, kiváltképp utóbbinak, aki jó pár évig a Tevannál adta ki szinte minden munkáját. Természetesen Rozsnyaynak is megjelent ott két könyve, mindkettő Wilde-hoz kapcsolódik: Sydney Carton néven 1911-ben adta ki *Jegyzetek Oscar Wilderől* című kötetét, valamint ugyanebben az évben, saját nevén Wilde *Vera, a nihilista lány* című drámájának fordítását.

Rozsnyay életformát váltott, a világi-lét helyett letelepedett életet élt. Régi gyűjtő-szenvedélye azonban tovább élt, sőt Szeghalmon kiteljesedett: házukban múzeumot rendezett be, amelyben a barátok és ismerősök nemcsak Wilde- és Rodin, Petőfi- és Prielle-ereklyéket csodálhattak meg, de a kortársi irodalom relikviái is helyet kaptak.

Az egykori holnapos költő, Dutka Ákos *A Holnap városa* című könyvében részletesen beszámolt Rozsnyay gyűjteményéről, melyet ő egyenesen „A »Holnap« múzeumá”-nak nevezett el.⁵⁸ A „regényes korrajz”-ban Rozsnyay gyűjtői módszeréről is szól: „Ha Juhász [Gyula] vagy valamelyikünk egy félbemaradt vers kéziratát az asztalon felejtette, Rozsnyay gondosan felszedte és féltve rejtette el kopott, nagy havelockja zsebében. Kiderült aztán, hogy Szeghalmon már egy hibátlan, hiánytalan Ady- és Holnap-múzeum készül. Összeszedte már az Ady és *A Holnap* körüli irodalom minden sorát. Bámulatos türelmét és körültekintő figyelmét nem kerülte el egyetlen karikatúra, paródia sem. Felkutatta a pesti nyomdáknak kallódó Ady-kéziratok egész halmazát. Ez a jövőbe látó és egyéni hasznót nem ismerő tevékenysége meghatott valamennyiünket. Az általa előlegezett halhatatlanság Juhászt s a többieket is izgatta. A maradandóság ígérete meghatott, s valamennyien megígértük, hogy meglátogatjuk a szeghalmi Rozsnyay-múzeumot.” Dutkát Tabéry Géza kísérte útján, mindketten pazar vendéglátásban részesültek. „Asztalbontás után [...] Rozsnyay kinyitotta a múzeumot, s annak legféltettebb szekrényét, amelyben a Wilde-ereklyéket őrizte. Belseje rekeszekre oszlott, tágas, nagy láda, tele betűrendes, dátumos lapkivágatokkal, kéziratokkal. Csupa vers, csupa kritika. Ady-vers, Holnapos vers, Adyhoz írt ver-

⁵⁷ *A Holnap sajtópör elintézése*. Szabadság, 1911. jan. 12. 5.

⁵⁸ Dutka Ákos: *A Holnap városa*. Bp., 1955. 226–231.

sek. Minden magyar sor, amit Adyról leírtak. Akkor még alig ötéves volt az Ady körüli harc, s máris sokezer sor, sokszáz cikk és vers halmozódott itt össze.”

Az útitárs Tabéry Géza szintén feljegyezte az esetet visszaemlékezésében. Őt azonban – mivel Nilt ismerte régebről – inkább a vendéglátók maguk érdekelték: „Furdalt a kíváncsiság, hogy miképpen összhangolódhat az életvezetésnek Rozsnyaiban megtestesült bűvésze feleségének, Nilnek nyílt szívével. A férj lebilincselő szélhámosságai, a művelt, világlátott, de kleptomániás és homoszexuális tévelygésű ember természete hogyan fér össze az asszony költői vénába oltott jóságával, otthont kedvelő, gyermekáldást nélkülöző adottságaival.”⁵⁹

Erre a látogatásra utal Rozsnyay *Jegyzetek Oscar Wilderől* című kötetének Tabérynek szóló dedikációja is: „Tabéry Gézának, hogy el ne felejtse a szeghalmi házban való első vitáját. 1911. szeptember 6. Sydney Carton”⁶⁰ Tabéry nem is feledte, s ha Rozsnyayra nézve nem is túl hízelgő kép maradt meg benne, a látogatásnak maradandó következményei lettek.

9

A Rozsnyay házaspár az 1920-as évek végén Szeghalomról Nógrádverőcére költözött, így „A Holnap múzeuma” is székhelyet változtatott: másfél évtizedig a Dunakanyarban fogadta a látogatókat, pl. a fiatal Devecseri Gábort és Karinthy Ferencet, akik mindketten meg is örökítették a gyűjteményt.⁶¹

A visszaemlékezések egyhangúan nyájas vendéglátást idéznek fel. Rozsnyay felesége, Nil azonban 1940-ben meghalt, s az emlékeivel és gyűjteményével magára maradt, gyermektelen, nyugdíj nélkül tengődő Rozsnyay egyedül élte át világháborút: alkalmi jövedelmei voltak, a rádióban elevenítette fel hétről-hétre saját múltját.

Nem sokkal később döntött úgy, hogy megválnak az addig féltve őrzött ereklyéitől. 1942 májusában közvetítők útján felvette a kapcsolatot az Ady-emlékhely kialakítását tervező nagyváradai városvezetéssel. A város főispánja, Hlatky Endre kapta meg a levelet, amely arra hívta fel figyelmét, miszerint „Rozsnyay Kálmán tulajdonában Nógrádverőcén van egy Ady-gyűjtemény, amit Nagyvárad terve szempontjából meg kellene nézni”, és hogy „a gyűjtemény megvásárlása nemcsak a város elgondolása szempontjából lenne üdvös, de segítséget jelentene Rozsnyay Kálmánnak is”.⁶² A váradiaiak természetesen érdeklődnek a kollekciónak, a lebonyolítás azonban húzódott, mert előbb Rozsnyay töltött hosszabb időt otthonától távol, utóbb pedig a főispán nem ért rá Váradról Verőcére utazni. Hlatky részletesen beszámol az egyezkedésről.

A főispán nem említi, de ez idő tájt kérték fel az egyik budapesti könyvkiadót, hogy nézze meg Rozsnyay ereklyéit: „két behívás között – emlékszik vissza Landy Dezső – a nagyváradai múzeum részéről azt a megbízást kaptam: állapítsam meg a Nógrádverőcén

⁵⁹ Tabéry Géza: *Két kor küszöbén* [1957]: In: Uő.: *Két kor küszöbén. Önéletírások*. Szerk.: Robotos Imre. Bukarest, 1970. 96.

⁶⁰ PIM B 25.037

⁶¹ Devecseri Gábor: *A haszfelmetszés előnyei* [1974]. In: Uő.: *A meztelen istennő és a vak jövőmondó*. Bp., 1977. 407–411. és Karinthy Ferenc: *Mi van a Dunában?* Bp., 1980. 5–19.

⁶² Hlatky Endre: *Ady Endre és a „Holnap” múzeuma Nagyváradon*. Magyar Csillag, 1943. márc. 15. 302–305.

lévő Rozsnyay-gyűjteményről, vajon tényleg magába foglalja-e az összes, a költő életében megjelent Ady-kötet első kiadását, a példányok tényleg sértetlen állapotban vannak-e, és a bennük lévő dedikációk valóban Ady kezétől származnak-e. [...] Mikor [Rozsnyay] meghallotta látogatásom célját, föl pattant és lelkesen kezdte mutogatni gyűjteményét. A szoba közepén üvegtárolókban sorakoztak az Ady-kiadványok, mindegyikben más-más, ma már túlzottan tűnő ajánlással: puha fedelük nagyrészt Lesznai Anna színes, a Magyar Art Nouveau stílusában készült, vidáman barátságos rajzai díszítették. Zsebemből elővettem egyetlen, pársoros Ady-kéziratot és a dedikációkkal összehasonlítva megállapítottam azok eredetiségét. A gyűjteményt az első kiadásokon kívül még néhány tucat Adyról szóló mű, idegen nyelvű Ady-kiadások egészítették ki, a falakon pedig körös-körül szinte teljes összhangban a Lesznai-rajzokkal, a környéki népművészet darabjai, csuprok, szóttések – köztük üveg alatt Oscar Wilde-levelek, régi színlapok, dedikált fényképek, újságcikkek.

Az egész látogatás nem tartott másfél órát sem, és tudtam, hogy szakértői véleményemmel majd duplán jót teszek: a páratlan gyűjtemény megmarad az utókor részére, méghozzá igen jó helyen, a fiatal Ady városában – másrészt megkönnyítem egy egyedül maradt, anyagiakban nyilván nem bővelkedő öreg ember utolsó éveit.⁶³

Hlatky beszámolója szerint az adásvétel ügye 1942 szeptemberében gyorsult fel, amikor is „Rozsnyay Kálmán levelezést kezdett Tabéry Gézával, akivel egyébként valamilyen sógorsági kapcsolatban áll”. A kezdeti huzavona után Rozsnyay „ekkor már azt közli, hogy kb. 50 kötet volna Ady műve, az életében megjelentek dedikáltak, vagy legalább is aláírásával bírnak. Közli azt is, hogy kb. 370 kötet az Ady-irodalom. »Aztán vannak képek, fotográfiák, gyászjelentések, rajzok, rézmetszetek, érmek, a pohara, hamutartója, tolla, az ő és Léda haja, stb.«” Rozsnyay azt is „hangsúlyozta, mennyire szeretné, hogy a gyűjteménye Nagyváradra kerüljön, ahol valaha az első feleségének, Prielle Kornéliának igen nagy színpadi sikere volt s ahol aztán a második feleségével, Dapsy Gizellával, vagyis »Nil«-lel ő maga is sok szép napot töltött”. Végül hétezer-ötszáz pengőért adta el Nagyváradnak Ady-relikviáit. „A megállapodás megkötésére Tabéry Gézának Nógrádverőcére küldését javasolták, amit ő készséggel vállalt is. A megállapodást ilyen értelemben meg is kötötte Nógrádverőcén, december 4-én. A megvett gyűjtemény átvételéről és hazaszállításáról kellett tehát most intézkedni.” A főispán december 9-én ment Verőcére, ahol „a gyűjteményt leltár szerint darabonként átvéven, mintegy háromórás munkával, a verőcei kis áldomásra is idő telt, a Váradról oda származott Gyöngyössy Ferenc uram »Árpád« vendéglőjében, s este 9 órára már [az] egyik pesti garázsba mehetett az irodalmi jeges tehérgépkocsi a váradi Ady-gyűjtemény alapanyagával”.

Hlatky egy újságcikkben is megerősíti, hogy „a gyűjtemény 350 darab könyvből áll, Ady művei, kéziratai, fényképei, plakettjei, Léda-émlékek, továbbá az Ady-irodalom és a *Holnap* könyvanyaga és egyes emléktárgyak foglaltatnak még benne”, és „megfelelő üvegszekrényekben most a főispáni hivatal kiadói szobájában van. Végleges elhelyezésük tekintetében a városvezetőség egy olyan lakást igyekszik megszerezni, ahol az az újságredakció volt, amelyben Ady Endre dolgozott vagy ahol lakott.”⁶⁴

⁶³ Landy Dezső: *Egy kiadó emlékezik. [I.] Irodalmi újság, 1980. júl.–aug. 10–11.* A cikkre Ilia Mihály hívta fel figyelmem.

⁶⁴ Pásztor Bertalan: *Megnyílik a nagyváradi Ady Endre-múzeum.* Magyar Nemzet, 1942. dec. 29. 4.

Rozsnyay több évtizedes szenvedélyes gyűjtőmunkájának eredménye, „A Holnap múzeuma” így ért vissza „A Holnap városá”-ba. Az akkor éppen újra Magyarországhoz tartozó Nagyvárad az Ady Endre-múzeum közeli megnyitását tervezte, a világháború azonban újabb fordulatot vett, és a múzeum ügye – értető okokból – másodlagossá vált, elfelejtődött. Végül csak tizenhárom év múlva, 1955-ben nyílt meg, mégpedig „Ady Endre születésének 78. évfordulója alkalmából, november 26-án Nagyváradon, a Nikosz Belojannisz park egyik legszebb épületében”,⁶⁵ amely korábban a Müllerei néven ismert cukrászdának adott helyet. Az ünnepségen részt vett a nyolcvankét éves Földessy Gyula is, akinek kalauza – mint ahogy arról az akadémikus beszámolt – maga az intézmény első igazgatója, Tabéry Géza volt.⁶⁶ A múzeum anyagát több helyről gyűjtötték egybe; az 1942-ben megvásárolt Rozsnyay-gyűjtemény könyvanyagából a háború forгатagában sok megsemmisült, elkallódott vagy nyoma veszett. Ami megmaradt, abban „majd minden európai nyelven, de még tanga nyelven, Manilában megjelent fordítások is vannak. S itt található az utolsó Ady-dedikáció is, amelyet *A halottak élén* című kötetbe írt nem tudni, kinek. »1918. dec. 31. Boldog újévet kíván szeretettel a beteg Ady Endre.«⁶⁷

Rozsnyay Kálmán Ady-kollekciója két évvel később került újra reflektorfénybe. A *Népszabadság* 1957 nyarán adott hír arról, hogy Ady születésének 80. évfordulója alkalmából az MTA Irodalomtudományi Intézete kutatócsoportot hozott létre, melynek célja, hogy a tudományosság eszközeivel ápolja a költő méltó emlékét, s ennek részeként „igen nagy munkát jelent a kallódó Ady-dokumentumok felkutatása. 1942-ben Nagyvárad városa nyolcezer pengőért megvásárolta Rozsnyai Kálmán igen gazdag Ady-gyűjteményét, s ezt a városházán helyezte el. 1944 szeptemberében, amikor Nagyvárad egy ideig senki-szigete volt, az értékes anyagot széthordták.”⁶⁸ A téves hírt Tabéry Géza cáfolta a bukaresti *Előre* című napilapban, cikkének egy részét önkorrigálásként később átvette a *Népszabadság* is: „a Nagyváradon őrzött Rozsnyay-gyűjtemény tekintélyes részét a városi levéltár háborús sérüléseket szenvedett betonpincéjéből a felszabadulás után a Tartományi Múzeum vette gondozásba”.⁶⁹ A magyar napilap újabb cikkének címe – *Megvan a Rozsnyai-féle Ady-gyűjtemény tekintélyes része* – saját légvárát építette tovább, hiszen a gyűjtemény, bár megcsonkult, de nem is tűnt el soha.

10

Ilia Mihály A Holnap társaság elszürkülésének egyik okát annak felhígulásában látja, hiszen idővel „a holnaposok között egyre kevesebb az író, a jó író, egyre több az érdeklődő irodalompartoló, sőt a botrányra éhes újságíró és kalandor is”, mint „például Rozsnyay Kálmán, akinek váradi szereplése botrányba fulladt, és ezt a holnaposoknak kellett el-

⁶⁵ Jancsó Elemér: *Ady-ünnepély Nagyváradon*. Utunk (Kolozsvár), 1955. dec. 2. 1.

⁶⁶ Földessy Gyula: *Ady-ünnep Nagyváradon*. Irodalmi Újság, 1955. dec. 10. 4.

⁶⁷ Panek Zoltán: *Millió gyökerű élet. A nagyváradai Ady-múzeum megnyitása elé*. Utunk, 1955. 33. sz. 2.

⁶⁸ Hevesi Endre: *Bizottság alakult a szervezett Ady-kutatásra*. Népszabadság, 1957. júl. 5. 9.

⁶⁹ Hevesi Endre: *Megvan a Rozsnyai-féle Ady-gyűjtemény tekintélyes része*. Népszabadság, 1957. aug. 23. 4.

viselniük, pofozkodás, párbaj és bírósági pör lett a dolog vége”.⁷⁰ Így tehát kijelenthető, hogy bár a társaság nagy valószínűséggel Rozsnyay váradi fellépése nélkül is feloszlott volna, de a botrányba fulladt Wilde-előadás (pontosabban az azt megelőző fordítói konferansz) közvetve meggyorsította a hanyatlási folyamatot.

Mindazonáltal Rozsnyay utólagosan „jóvátette” ezt: kultikus rajongással összegyűjtött „Holnap-múzeuma” (illetve annak megmaradt része) ma még valójában föltáratlan te-repe, kiaknázatlan lehetősége az irodalomtörténeti kutatásnak.

Érdeemes idézni a „rivális” fordító, Kosztolányi Wilde-ról szóló sorait, melyeket éppen a *Pádua hercegnője* fővárosi bemutatója kapcsán írt: „Oscar Wilde nem ok nélkül hordta Balzac ezüsfogantyús sétapálcáját, és nem pusztán hóbortból vette meg Carlyle nagy fekete íróasztalát. Irodalmi szenzációkat keresett. A vére, az idegzete, az agyveleje akképpen volt megalkotva, hogy a közvetlen és nagyszerű benyomások nem a természetből szóltak hozzá, hanem a művészi világból, egy csinált, mesterséges és másodlagos életből, amely számára mégiscsak az igazi élet volt.”⁷¹

Bizonyára nem véletlen, hogy mindez Rozsnyay Kálmánra is igaz.

BABITS MIHÁLY, TÓTH ÁRPÁD, FELESÉGE, TÓTH ANNUS ÉS KARINTHY FRIGYES 1926-BAN

⁷⁰ Ilia Mihály: *Egy irodalmi kalamajka, avagy A Holnap megszűnése*. In: *Kiemelés tőlem. Emlékkönyv Kántor Lajos hetvenedik születésnapjára*. Szerk.: Balázs Imre József, Horváth Andor, Kovács Kiss György. Kolozsvár, 2007. 109–118.

⁷¹ Kosztolányi Dezső: *Pádua hercegnője*. Élet, 1909. okt. 3. In: *Uő.: Színházi esték*. Szerk.: Réz Pál. Bp., 1978. I. köt. 249–250.

A HÓZNAP

ADY EÖRÖK • BARSICS MIHÁLY • SALAZS BELA
DUSKA ARÓK • EÖRÖS GYÖRGY • JUHÁRSZÖGYELÉK
KÖRÖS KÁROLY • KÖRÖS JÓZSEF

ANTAL SZANDOR

ANTAL SZANDOR

BUDAPEST

SINGER ÉS WOLFFER BIZLITÁRSÁG

1900